

РЕЦЕНЗИЯ
на дисертационен труд
за присъждане на образователна и научна степен
„ДОКТОР“

по докторска програма: „Социална работа, психологически изследвания и социални политики“

професионално направление 3.4 Социални дейности

Автор на дисертационния труд: Пламена Иванова Маркова

Тема на дисертационния труд: Оценка на качеството на грижи за деца настанени в приемни семейства

Научен ръководител: доц.д.пол.н Тошко Петров

Рецензент: доц. д-р Лиляна Русанова – Технически университет-Габрово

Съгласно Заповед №13/09.01.2020 г.

I. Актуалност и значимост на разработения в дисертацията проблем

Проблемното поле, в което е разположено изследването на Пламена Маркова, е ориентирано към проучване на световната практика в областта на качеството на грижите за деца, на чиято основа е разработена критериална система за оценка на качеството на грижите за деца в приемни семейства, приложима за българската практика.

Дисертационното изследване е посветено на значим и актуален социален и научен проблем. От една страна, актуалността на темата е продиктувана от факта, че през последното десетилетие българското законодателство акцентира върху процеса на повишаване на качеството на социалните услуги и поставя интересите на потребители в центъра на действащите политики. От друга страна, значителна част от българските деца са засегнати от процеса на деинституционализация, който изисква дефинирането на обективни показатели и критерии, по които да се оценява качеството на алтернативните услуги. Предвид тези аргументи намирам дисертационното изследване за навременно и актуално, тъй като се фокусира върху проблема за оценка на качеството в условията на нова законодателна рамка и бъдещо изработване на подзаконова нормативна уредба, акцентираща върху качеството на социалните услуги в Република България.

От научна и практическа гледна точка извеждането на подходящ научен инструментариум, чрез който да се аргументират критерии за оценка на качеството на грижа в рамките на социалните услуги, е изключително предизвикателство. Това налага необходимостта от извеждането на цялостен, устойчив и основан на емпирични данни „поглед“ за ранжиране на критериите за оценка на качеството, който се характеризира с

висока степен на надеждност и се основава на теории на водещи изследователи в тази област.

Изхождайки от идеята, че социалната практика се нуждае от обогатяване, намирам дисертационния труд за сериозно и задълбочено комплексно изследване на начина, по който се дефинира качеството (особено в областта на социалните услуги) и критериите за неговото измерване през погледа на потребителите и доставчиците на услугата. На основата на теоретичния анализ и емпирията, авторът достига до извода, че всяка група от изследваните лица извежда специфични критерии за оценка на качеството на социалните услуги, които по правило не се взимат предвид при дефинирането на политиките в тази област.

II. Кратка аналитична характеристика на дисертационния труд

Представеният ръкопис на тема „Оценка на качеството на грижи за деца, настанени в приемни семейства“ е с общ обем от 248 страници (включително и три приложения, отнасящи се до използвания инструментариум) и е структуриран в увод, четири глави, заключение и използвана литература.

Структурата на дисертационния труд е логически подчинена на поставената цел и на системата от свързаните с нея задачи, които свидетелстват за мотивация и изследователски капацитет на автора. Поставената цел и широкият кръг от задачи са разработени убедително и в съответстваща на възможностите пълнота. За постигането на целта и задачите на своя труд, Пламена Маркова използва цял комплекс от подходи и методи (теоретичен анализ, вторичен анализ на литературни източници, контент анализ и четири изследователски инструментариума за набиране на емпирична информация). Цялостният прочит на дисертацията оставя впечатление, че авторът е запознат в дълбочина със значими публикации (използвани са 126 литературни източника) и инструментариуми за анализ и изследване на поставения проблем, демонстрира критично осмисляне на концепции и което е най-важното: обогатява световния опит в тази област и доказва, че потребителите и доставчиците на услугата установяват наличието на тясна връзка между предложените индикатори и разбирането за качество на социалната услуга.

III. Обобщение на силните страни на дисертационния труд

Цялостната разработка на темата се отличава с очевидния приоритет да се разработи, апробира и определи надеждността на методика за оценка на качеството на грижи, основана на дефинираните критерии от потребителите и от участниците в процеса на предоставяне на социалните услуги за деца.

В увода е направена задълбочена обосновка на значимостта на темата на изследването, като още тук проличава ярко подчертан персонален професионален интерес на автора към проблематиката на изследването. Налице е цялостна, ясно очертана и добре структурирана концептуална рамка – изследователски въпроси, цел, задачи, обект, предмет, аргументиран избран изследователски подход със съответните методи за изследване. Основните компоненти на рамката са ясно дефинирани и прецизно диференцирани, което

допринася за добрата организация и осъществяване на изследването като дизайн, процедура и методика.

Първата глава е посветена на изясняване и анализ на основните понятия и концепции за качество и за оценка на качеството, с които си служи докторантката. На основата на теоретичния анализ е очертано проблемното поле за разбиране на качеството, което е особено ценно в социалната работа – *„способността на продукта или услугата да удовлетворява декларираните или предполагаеми нужди на клиента“*. (стр. 34) Анализът на различни определения и подходи към дефинирането на понятието качество с основание дава право на авторката да формулира извода, че *„...важни характеристики на качеството в контекста на социалната работа е предоставяните услуги да бъдат адекватни на целта /предназначението си, да удовлетворяват нуждите на клиентите /социалност/ и да носят позитивен ефект върху нуждите и благосъстоянието на клиентите /ценност, полезност/“*. (стр.34)

Във втора глава е направен обстоен анализ на понятието „грижа“ като основен компонент на социалните услуги и методите за оценка на нейното качество в рамките на социалните услуги за деца в различни държави и у нас. Ясно и еднозначно се прави разграничаване на понятието „грижа“ от понятието „социална услуга“. Обърнато е сериозно внимание на съществуващите практики в други страни, както и е демонстрирано много добро познаване на реалните проблеми в тази сфера в национален мащаб от гледна точка на действащата нормативна уредба. Задълбоченото познаване на изследваната проблематика в теоретичен и практически план от докторантката е основание за изпълнението на изследователската цел и задачи на предложението за рецензиране дисертационен труд. В тази глава, освен много добри умения за теоретичен анализ, сравнение и обобщения, Пламена Маркова представя разгърнати и детайлизирани определения на понятия за изследваните явления, което от своя страна ѝ позволява по-нататък да подходи много по-адекватно към конструирането на сърцевината на критериалната система, на чиято основа се създава и методика за оценка на качеството на грижите за деца в приемни семейства.

В трета глава, на високо професионално равнище, е изяснена методологията на реализираното емпирично изследване. Подробно са представени целта и задачите на изследването, методите и инструментариума, които се прилагат и изследователските хипотези. Използваният инструментариум е част от изследователския пакет, а емпиричните проучвания се реализират в няколко етапа:

- първият етап, включва проучване на мнението на децата, биологичните родители, приемните родители и осиновители, социални работници, възпитатели и експерти, чрез прилагане на методите – фокус група, структурирано интервю и контент анализ. Впечатление прави факта, че са обхванати всички участници в процеса на предоставяне на услугата, което е сериозна основа за създаване на методика за определяне на качеството на социалната услуга „приемна грижа“.

Вторият етап на изследването включва обработка на резултатите от първи етап и извеждане и описание на критериите, изведени от всички изследвани групи. Това позволява изработването на въпросник, чиято цел е да се установи тежестта на изведените критерии и да се обособят няколко групи критерии. Въпросникът е приложен върху всички изследвани групи, участващи в процеса на предоставяне на услугата, като това е третия етап на реализиране на емпиричното изследване.

В рамките на четвъртия етап от изследването са обособени онези критерии, които са получили най-висока оценка, което е аргумент докторантката да създаде нов въпросник за измерване на качеството на грижи за деца в два варианта – единият, приспособен за изследване на мнението на децата, другият – за изследване на мнението на приемните родители.

В петият етап е проведено изследване за надеждността на съставения въпросник. След това, двата въпросника са приложени за изследване на качеството на грижи за деца в приемни семейства.

Етапите, през които преминава изследването позволява да се констатира, че изработената методика е много добре теоретично обоснована и в максимална степен практически ориентирана, което позволява нейното апробиране в рамките на планираното емпирично изследване.

Съществен интерес представлява начина, по който е формирана извадката на представеното изследване. Изборът на извадка е мотивиран от идеята за комплексно изучаване на явлението, както от гледна точка на потребителите, така и от гледна точка на тези, които предоставят и организират услугата. Практически, чрез формираната извадка, може да се констатира, че изследването е реализирано в достатъчна дълбочина и обхват, което позволява направените изводи да бъдат валидни за цялостното качество на социалната услуга „приемна грижа“. По този начин се доказва твърдението, че това изследване е *„първото комплексно изследване на критериите, за оценка на качеството на социалните услуги за деца, провеждано у нас...“* (стр. 238) и е демонстриран сериозен изследователски капацитет за реализиране на самостоятелни изследвания за изучаване на конкретни явления.

В четвърта глава се анализират получените резултати. Анализът се характеризира с дълбочина и пространственост и позволява да се верифицират основните хипотези на дисертационното изследване. Изведени са редица препоръки от участниците в изследването, а цялостният прочит позволява да се констатира, че потребностите на децата от безопасност, сигурност, спокойствие; любов и привързаност; връзки със семейството по произход; мислене, учене, таланти, не се удовлетворяват в степен, в която на децата би им се искало. Налице е аргументирано установен дефицит на „неразбиране“ от приемните родители на потребностите на децата и необходимост от подкрепа от различните институции. Дефинирането на критериите за оценка на качеството, чрез използване на мненията на всички участници, според мен, е надежден инструмент за разработване на

цялостна методика, която се характеризира с висока степен на надеждност и приложимост в българската практика.

IV. Приноси в дисертационния труд

В дисертационния труд са посочени 5 приноса, които могат да се групират по следния начин: *два научно-приложни* и *три с практическа приложимост*. Като приемам изцяло формулираните от докторантката приносни моменти бих извела на преден план следните:

1). Изчерпателно проследяване на разбирането за качество на социалните услуги и грижите за деца, на чиято основа се извеждат основни критерии на потребителите на социалните услуги и доставчиците от всички нива, за да се създаде методика за оценка на качеството, адаптирана и приложима за българската практика. Използваните критерии за оценка на качеството на услугата „приемна грижа“ са пречупени през погледа на различни участници в процеса на предоставяне на услугата и са ранжирани спрямо тяхната тежест;

2). Съобразявайки се със спецификата на наблюдаваните явления по отношение качеството на социалните услуги е конструирана методика, на основата на авторски инструментариум, за реализиране на емпиричното изследване и авторски модел за формиране на извадката.

3). Значителна тежест в постиженията на кандидатката имат критичния анализ и оценка на качеството на социалните услуги чрез обогатяване на съществуващия опит и осъзнато изследване на целесъобразността на структурните показатели за измерване на качеството на услугата.

V. Публикации по темата на дисертационния труд

Пламена Маркова представя общо 5 научни публикации, които са по темата на дисертационното изследване. Те адекватно представят отделните етапи от работата на автора върху теоретичната и емпиричната част на изследването. Всички публикации са самостоятелни и в тях са отразени основните приносни моменти на дисертационния труд.

VI. Заключение

Заключение

Представеният за обсъждане и защита дисертационен труд е резултат от много прецизно осъществено изследване, резултатите от което са със съществена теоретична и приложна значимост. Трудът е добре структуриран, изложението е последователно и логически непротиворечиво и демонстрира подчертания интерес и ангажираност на докторантката към изследваната проблематика.

Представените дотук обстоятелства ми дават основания с убеденост да декларирам, че дисертационният труд притежава всички необходими качества на такъв тип научна разработка и предлагам на уважаемото жури да бъде присъдена на Пламена Иванова Маркова научната и образователна степен „Доктор“.

22.02.2020 г.

Габрово

Рецензент:

/ доц. д-р Лиляна Русанова/